

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2021.04.056>

УДК: 321.01

JEL: F01; F52

Олег Яременко

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ МІЖ ГЛОБАЛІЗАЦІЄЮ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЄЮ

Показано, що інформаційні технології та формування глобального ринкового простору призвели до такого деструктивного ускладнення середовища, яке породжує глобальні дисбаланси, негативні ефекти конфліктності, зниження рівня інституціоналізації світової економіки, звуження часового горизонту раціонального вибору. Це стимулює пошук альтернатив надмірної складності та конфліктності розвитку. Виходом з такої ситуації є локалізація на базі відтворення ідентичностей. Розкрито, що бажаним ефектом локалізації є інституційне забезпечення більш рівноважного розподілу ресурсів/вигод глобалізації, з одного боку, та розподілу її ризиків і невизначеності – з іншого. Розглянуто ідентичність як граничний рівень структурності соціуму, який відповідає за цілісність соціальної поведінки суб'єктів як елементів системи.

Визначено, що припустимий рівень складності глобальної системи досягається на шляхах оптимальної локалізації. Підставою такої локалізації слугуватиме визнання позитивного сенсу чинника ідентичності, який породжує різні оцінки ризиків, різні часові горизонти прийняття рішень та різні критерії ефективності участі у глобалізації. Інституційними механізмами розумної локалізації глобального розвитку є економічний суверенітет, інституційний захист національного виробника, розвиток внутрішнього ринку, соціальний захист населення. Внаслідок цього у глобальній системі з'являється вибір варіантів реакції на виклики з боку невизначеності та загроз. Доведено, що глобалізація як уніфікація та стандартизація є більш ризикованим шляхом, тому що обмежує варіативність і не дає можливості використовувати методи оцінки альтернативної вартості.

Яременко Олег Леонідович (yaremenkooleg2@gmail.com), д-р екон. наук, проф.; провідний науковий співробітник ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7227-8106>

Цитування: Яременко О. Л. Інституційні механізми подолання суперечностей між глобалізацією та локалізацією. Економічна теорія. 2021. № 4. С. 56–72.

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2021.04.056>

© О. Яременко, 2021

Ключові слова: суперечності глобалізації, деструктивне ускладнення, інститути, ідентичність, невизначеність, ризики, гетерогенність, локалізація, суверенітет, економічна влада.

INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR OVERCOMING THE CONTRADICTIONS BETWEEN GLOBALIZATION AND LOCALIZATION

Oleh Yaremenko (yaremenkooleg2@gmail.com) Dr. Econ. Sciences, Prof.; Leading Researcher of the Department of Economic Theory of the Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7227-8106>

Information technology and the formation of the global market have led to such destructive a complication of the environment, which generates global imbalances, the negative effects of conflict, reducing the level of institutionalization of the world economy, narrowing the time horizon of rational choice. This stimulates the search for alternatives to excessive complexity and conflict of development. The way out of this situation is localization based on the reproduction of identities. The desired effect of localization is the institutional provision of a more balanced distribution of resources / benefits of globalization, on the one hand, and the distribution of its risks and uncertainties, on the other. Identity is seen as the extreme level of structure of society, which is responsible for the integrity of social behavior of subjects as elements of the system.

The acceptable level of complexity of the global system is achieved in the ways of optimal localization. The basis of such localization is the recognition of the positive meaning of the identity factor, which generates different risk assessments, different time horizons of decision-making and different criteria for effective participation in globalization. The institutional mechanisms for the smart- localization of global development are economic sovereignty, institutional protection of the national producer, and social protection of the population. As a result, the global system has a choice of options to respond to challenges from uncertainty and threats. Globalization as unification and standardization is a more risky path because it limits variability and prevents the use of alternative cost estimation methods.

Key words: contradictions of globalization, institutions, identity, uncertainty, risks, heterogeneity, localization, sovereignty, economic power.

Сьогоднішній рівень взаємозалежності суб'єктів глобальної соціально-економічної системи набагато перевищує їх рівень взаємної довіри та схильності до кооперативної поведінки. Тому розподіл ресурсів та влади у світовій економіці все більш набуває конфліктного характеру. Причини цього містяться у структурно-технологічних зрушеннях, які випереджають адаптивну спроможність суб'єктів. Ті з них, хто не встигає адаптуватися, вимушені поступатися ресурсами та повноваженнями на користь більш сильних гравців. Але внаслідок цього посилюється концентрація ресурсів та

повноважень на боці одних, що супроводжується перекладанням ризиків та невизначеності на інших суб'єктів. Це є безпосередньою причиною посилення диспропорцій та розривів у світовому господарстві, включаючи його найбільш вразливі ланки – світову торгівлю та глобальну валютно-фінансову систему. Глобальні дисбаланси несуть загрозу неконтрольованого спаду глобалізації з неконтрольованими наслідками. Світ, який живе "за правилами", а не за інститутами та цінностями, відображає сьогоднішній розподіл економічної та інституційної влади, що дає можливість одним відмовлятися від невігідних правил у критичних (кризових) ситуаціях за рахунок інтересів більш слабких суб'єктів.

Конструктивним виходом з сьогоднішнього глухого кута глобалізації може бути локалізація, яка здатна врівноважити розподіл ресурсів/вигід глобалізації та розподіл її ризиків і невизначеності. Але локалізація є дуже суперечливою стосовно фактичного рівня глобальної взаємозалежності країн та регіонів, оскільки здатна приводити до втрати глобальних технологічних ресурсів та посилення екологічного навантаження. Тому пошук інституційних механізмів вирішення іманентних суперечностей глобалізації та локалізації є актуальною проблемою економічної науки.

Традиція наукового аналізу соціального прогресу у новий час закладена у філософії Г. Гегеля і отримала у ХХ столітті продовження у роботах Х. Арндт (2000), К. Ясперса (1991).

Г. Гегель у "Науці логіки" довів з позицій ідеалістичної діалектики, що саме взаємодія знімає механістичне протиставлення зовнішнього та внутрішнього через перехід первинної причини в іншу субстанцію (Гегель, 1971. С. 222), або як показав Л. Виготський, внутрішнє – це зовнішнє, яке стало внутрішнім (Виготский, 1984. С. 415).

Питання соціально-інституційних вигід, витрат та втрат глобалізації розглядаються у роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як В. Геєць (2008), А. Гриценко (2014), Д. Аджемоглу, Дж. А. Робінсон (2015), Д. Родрік, Дж. Стігліц, К. Перес. Проблеми аналізу соціальної складності та ентропії вивчаються С. Переслєгіним, П. Щедровицьким у рамках такого напрямку як соціальна термодинаміка. Таким чином, сформовані передумови для комплексного вивчення проблеми створення інституційних механізмів вирішення суперечностей між глобалізацією та локалізацією.

Мета роботи – отримання цілісних методологічних і теоретичних уявлень щодо інституційних механізмів вирішення суперечностей між глобалізацією та локалізацією з метою концептуального обґрунтування шляхів зниження невизначеності глобального соціально-економічного розвитку.

Одним із головних питань господарської діяльності є зняття невизначеності. Під економічною невизначеністю зазвичай розуміють відсутність або недостатність інформації для прийняття рішень суб'єктами господарської діяльності. Будь-які рішення у багатозв'язному та деструктивно складному середовищі містять у собі компонент гри з невизначеністю. Так звана "найтіанська" невизначеність для суб'єктів, що свідомо приймають та реалізують рішення на підставах інтуїції, більш глибокого знання ринків та конкурентів, є джерелом прибутку або інших вигід (*Knight, 1921*).

Граничний рівень структурності соціуму – це ідентичність. Ідентичність відповідає за цілісність соціальної поведінки суб'єкта. Соціальні взаємодії відбуваються між ідентичностями на основі їх єдності і відмінності (*Perel, 2020*).

Ідентичність – це унікальний набір цінностей і базових змінних, який забезпечує відтворення суб'єктів і соціуму загалом (а також його елементів) на його енергетично-конкурентному рівні, і ускладнює перехід з цього рівня вгору, або заняття цього рівня конкурентним суб'єктом – рух вниз. Перехід на інший рівень (вищий або нижчий) завжди пов'язаний з поглинанням або викидом соціальної енергії.

Біологічна складова ідентичності є вираженням накопичених і збережених характеристик біологічної еволюції виду. Соціальна ідентичність визначається цінностями, фундаментальними і актуальними. Це дає підстави для характеристики взаємозв'язку локалізації та ідентичності, а саме: ідентичність завжди локалізована і тому є підставою локалізації будь-яких соціальних утворень, включаючи й утворення глобального рівня (*Campbell, Hall, 2009*). Навпаки, відсутність ідентичності робить неможливою локалізацію як таку за відсутністю суб'єкта. Етап глобальної універсалізації та стандартизації несе в собі ризики деструктивного ускладнення цивілізації.

Фундаментальні цінності відображають становлення соціального етапу еволюції виду *Homo sapiens* і виникнення його незворотної соціальної якості. Потенціал зняття невизначеності у фундамен-

тальних цінностей є найбільш потужним. Кількість інформації, що "записана" в цих цінностях в стислому вигляді виглядає як нескінченна, що дозволяє цивілізації переживати кризові та катастрофічні форми розвитку. Розгортання цієї інформації в соціальні структури може повторюватися знову і знову практично з нуля.

Актуальні цінності виражають досягнутий рівень соціальної і технологічної еволюції. Їх функція – зняття поточної невизначеності функціонування і розвитку суспільства, економічних суб'єктів, соціальних комунікацій, а також форм і методів внутрішньовидової конкуренції. Актуальні цінності не можуть розвиватися в соціальні структури в разі катастрофи з нуля. Вони відносно легко стираються. Чим більша історична глибина збережених життєвих цінностей, тим більше шансів проростання їх у колективне несвідоме і, відповідно, наближення їх інформаційного потенціалу до фундаментальних цінностей.

Ідентичність може бути безсуб'єктною або недостатньо суб'єктною, слабо вираженою. Як правило, в цьому разі виникають ціннісні альтернативи, що наближені до біологічних детермінант, або системних асоціальних форм поведінки. Така слабка суб'єктність може бути проміжним етапом на шляху до соціального виродження, тобто дифузії ідентичності. Ідентичність у формі більш-менш зрілої суб'єктності як історичного феномена отримує свого носія, який практикує ціннісно-детерміновану поведінку в процесі своєї діяльності.

Сильна ідентичність визначається обсягом інформації, яка як "парадигма" (в цьому випадку парадигма – це вкрай неточний вираз) приміряється до ситуації підвищеної невизначеності для трансформації цієї невизначеності в ризики суб'єкта, які в певних умовах стають підставою раціонального вибору, несе в собі ознаки свободи.

Локальна соціальна ідентичність є своєрідним "геном" глобальної системи. Сукупність таких генів може розглядатися як ДНК глобальної економіки, яка відтворюється та розвивається у невизначеному просторі на підставі стародавніх програм соціуму. Такий розвиток зі збереженням інформації про минулі стани є природно-історичним, втіленням чого у науці слугує метод логіко-історичного дослідження соціальних систем, що змінюються. Однак, на відміну від біологічних аналогів, соціальні ідентичності підлягають відносно швидким змінам у відповідь на глибокі зміни середовища, що, з од-

ного боку, поширює природно-історичний простір соціальної еволюції, а з іншого – породжує аномальне явище "генетичної невизначеності". Порушення механізмів передачі соціальної спадщини наступним поколінням породжує глибокі структурно-інституційні наслідки, які торкаються підвалин раціонального вибору. Наприклад, цінності відтворення людського роду сьогодні згасають передусім серед молоді, що призводить до глибоких зрушень у всій системі мотивів, стимулів та критеріїв прийняття як поточних, так і довгострокових рішень (*Mills, Blossfeld, 2004*).

Суперечність між глобалізацією та локалізацією виглядає як додаткова невизначеність, що обумовлена відсутністю повної інформації для дій локальних суб'єктів в умовах необхідності використання глобальних ресурсів та врахування глобальних обмежень. Прийнято вважати, що невизначеність є функцією часу: чим більшим є часовий горизонт прийняття та реалізації рішень, тим більшим є розрив між потрібною та наявною інформацією.

Проявами невизначеності в економіці є конфлікти "не за правилами", зниження ефективності використання ресурсів та рівня спеціалізації та кооперації (автаркія), звуження часового горизонту раціонального вибору, ухил у бік короткострокових та ситуативних рішень на шкоду довгостроковим та стратегічним рішенням, інфляція, безробіття, надмірне зростання боргів та їх ролі у розподілі ресурсів (*Bandt, Bricongne, Fontagné, 2021*). Способами "обійти" дефіцит інформації для суб'єктів є професійна інтерпретація наявної інформації через використання загальних та спеціальних моделей, включаючи можливості штучного інтелекту, вибір адекватних моделей конкурентної поведінки, встановлення обмежень по ризику, корпоративний менеджмент та корпоративну культуру, використання ринкових можливостей перекладання ризиків на третіх осіб, монополні практики. Завдяки цьому невизначеність структурується, що знижує глобальну і локальну ентропію. Очікування суб'єктів укладаються приблизно в одне й те ж русло, що обмежує розкид траєкторій розвитку локальних суб'єктів.

Однак у суспільстві, як і в природі, інституційні русла змінюються, що породжує так звану турбулентність. Наслідком соціальної турбулентності є конфлікти, у тому числі з приводу правил. У будь-якому конфлікті право сильного проявляється у праві змінювати інститути, які легалізують та закріплюють його переваги.

Важливу роль в аналізі інституційної конфліктності відіграє гегелівське поняття "неправо", яке Гегель вивів у роботі "Філософія права". Якщо умовно означити систему права як метайнститут, то це надає можливість більш-менш коректно користуватися логікою аналізу права та неправа для вирішення більш широкого кола завдань. Явище права за певних умов, які містяться у його внутрішній всезагальності, в неправі переходить у видимість – в особливе право (Гегель, 2009. С. 137). Істина цієї видимості полягає в тому, що вона нікчемна. Право відновлюється через заперечення цього свого заперечення, повернення до себе зі свого заперечення. Дуже симптоматично, що початок відмови від ліберальної моделі глобалізації покладено **саме** у США за часів президенства Дональда Трампа.

Для суб'єкта цінності значущість, переконання мають точкою свого перехрестя поняття добра та зла. Якщо множина суттєвих чинників та можливих процедур прийняття рішень не підпадає під поняття добра та зла через їх ціннісну відносність або нейтральність (наприклад, закони природи, які відображаються у технологічних регламентах), то в економіці формуються ціннісні лакуни, де не виникає проблеми ціннісного вибору, ціннісних обмежень та критеріїв. За таких умов простір раціонального вибору поширюється. Раціональність починає панувати, виштовхуючи частку цінностей та інститутів за межі соціально-економічної реальності. Суперечність між раціональним та ціннісно-прийнятним вирішується на користь раціонального. Homo sapiens отримує додаткову властивість – homo faber, тобто в нього виникає атрибут здатності творити і створювати. Це має вигляд додаткового ступеня свободи, яке виступає як діалектичне заперечення ціннісних підстав людської свободи.

Раціональний характер дій суб'єкта розповсюджується на все більш широку множину технологій та ресурсів, що рано чи пізно призводить до сутичок та конфліктів з іншими суб'єктами через заперечення поза раціональних критеріїв¹. Саме через канал конфліктності ціннісні обмеження та критерії відновлюються у середині системи та повертаються до себе через заперечення свого заперечення.

¹ "... прихід Нового часу з його насильницьким перекиданням заведеного порядку, традиційного співвідношення дії та споглядання виявився безсилим хоча б просто витягти із забуття порив до безсмертя, колись джерело та осередок всієї *vita aktiva*" (Арендт, 2000).

Джерела внутрішньої інституційної конфліктності породжують-ся особливими відносинами між технологічними змінами та змінами інститутів. Діалектичні зв'язки між інституційним та технологічним розвитком свого часу були проаналізовані представниками так званої "сассекської школи" Ч. Фріменом та К. Перес. Нові технології виникають завдяки сприятливим інститутам (система освіти, система організації та фінансування досліджень, державна регуляторна політика). Одночасно нові технології породжують нові виміри свободи суб'єктів, виводячи їх у новий соціально-економічний простір. Інституційна щільність нового простору є низькою у порівнянні з фактичним конфліктним потенціалом нових технологій. Цей конфліктний потенціал частково утилізується через канал створення нових структур/заборон, а частково через канал створення нових інструментів конкуренції. Такі "передінститути" не мають властивостей всезагальності, а тому виступають щодо інституційної системи в цілому як "неправо".

Суперечність між правом та неправом є рушійною силою подолання розриву між старою та новою економіками. Неправо як перехідний спосіб регулювання та упорядкування нових конфліктів через відновлення ієрархічних підстав функціонування та еволюції соціуму поступово перетворюється на своє діалектичне заперечення – право.

Таким чином, між локалізацією та ідентичністю існує взаємозв'язок, а саме: ідентичність завжди локалізована і тому є підставою локалізації будь-яких соціальних утворень, включаючи і утворення глобального рівня. Навпаки, відсутність ідентичності робить неможливою локалізацію як таку за відсутністю суб'єкта. Можна зробити висновок, що етап глобальної універсалізації та стандартизації несе в собі ризики деструктивного ускладнення цивілізації.

Інституційна влада як виключні повноваження створювати та змінювати інститути є одночасно інструментом створення та підтримання ідентичності та, відповідно, інструменту глокалізації. Інституційна влада як сукупність метаправил утворення та підтримання ієрархій має властивість виходити за власні межі, що покладає історичні границі її існування: рано чи пізно вона потрапляє до середовища з іншими координатами, критеріями та суб'єктами, де вона втрачає сенс внаслідок неможливості зняття невизначеності навіть для її носіїв.

Глобалізація як така також містить у собі сильну інструментальну компоненту: по-перше, вона є інструментом розподілу та перерозподілу економічної влади, в тому числі, за рахунок глобального потенціалу монополізації інституційного та технологічного розвитку; по-друге, глобалізація використовує окремі інструменти конкурентної боротьби (цінова та нецінова конкуренція, доступ до встановлення та зміни правил і стандартів, доступ до арбітражу) як природний засіб зняття невизначеності глобального розвитку. Така "зарегульована" глобалізація стикається з більш-менш обмеженим простором альтернатив подальшого руху, що надає можливість використовувати звичні критерії припустимого та неприпустимого, ефективного та неефективного у виборі суб'єктів щодо напрямів розвитку, які забезпечують збереження та відтворення власної ідентичності. Важливе місце серед джерел глобальної невизначеності займають так звані "глобальні дисбаланси" як суттєві невідповідності між фактичним глобальним розподілом ресурсів, з одного боку, та фактичним розподілом повноважень приймати рішення, обов'язкові для інших суб'єктів, – з іншого.

На певному етапі глобалізації потужність зовнішніх джерел невизначеності починає перевищувати інтегруючу спроможність внутрішніх механізмів відтворення ідентичності суб'єктів. Але цілісність і структурна ідентичність глобальної економіки, незважаючи на всю проблематичність цього поняття, значною мірою залежить саме від часткових ідентичностей, хоча й не може бути зведеною до їх суми. Як показує досвід сучасних мультикультуральних спільнот та країн, просте змішування різних ціннісних та культурних ідентичностей містить у собі можливість вибухового зростання невизначеності функціонування соціально-економічних систем. Ця тенденція має загальний характер і є потенційно небезпечною для будь-яких суб'єктів.

Сучасна історія демонструє два різних механізми уникання від таких небезпек, що пов'язані з руйнацією межі між зовнішнім та внутрішнім. Перший, умовно кажучи, "радянський", механізм був спрямований на максимальне пригнічення внутрішніх джерел невизначеності та ізоляцію від зовнішніх джерел. Наслідком цього було накопичення внутрішніх інституційних розривів, структурних диспропорцій та відставання від світового технологічного розвитку. Таке відставання було обумовлено тим, що джерелом новітніх (фунда-

ментальних) технологій є саме невизначеність (II роду) (Яременко, 2017). Чим більше радянській системі вдавалося пригнітити стихійність та ризики, тим більш наочним було її відставання від інноваційного вектора розвитку світової економіки. Відчуження технологічного розвитку від держави для СРСР було принципово неприйнятним.

Інший механізм, умовно кажучи, "американський", мав зворотну спрямованість через максимальне використання інноваційного потенціалу невизначеності всередині національної економіки та експорту залишкової руйнуючої невизначеності у зовнішній простір (модель керованого хаосу). Така модель надала Сполученим Штатам упродовж останніх десятиліть зберігати ідентичність світового лідера в умовах глибоких технологічних та структурних інновацій. Однак ефективність моделі керованого хаосу досягається за припущення безумовного технологічного лідерства. Якщо ж з якихось причин технологічне лідерство перестає бути безумовним, хаос (невизначеність) може накопичуватися всередині системи, проявом чого слугують сучасні ментальні та ціннісні розриви у США, що загрожують національній ідентичності (Хантінгтон, 2004. С. 523).

Без відновлення абсолютного технологічного лідерства не можуть бути відновлені і канали експорту руйнуючої невизначеності. Рефлекторна реакція в бік пригнічення джерел невизначеності та загроз через одержавлення і монополізацію неминуче призводить до втрати і темпів, і якості технологічного розвитку. Національна ідентичність США, що ґрунтується на індивідуалізмі, свободі та конкуренції, все більш потрапляє в історичну пастку радянського типу, коли держава та глобальні американські технологічні монополії вимушені дедалі більше ресурсів витратити на пряме обмеження розвитку конкурентів, а не на власний розвиток.

Конкуренти США стають для країни джерелом невизначеності, небезпека якої підсилюється своєрідною мультиплікацією зовнішніх проблем і внутрішніми розривами ідентичності. Відоме положення Д. Родріка (Rodrik, 2011) про неможливість одночасного досягнення цілей економічної глобалізації, демократизації та суверенітету не залишає, на перший погляд, США вибору: звуження сфери та ролі недосконалих демократичних процедур у національному розвитку заради повернення на траєкторію економічної глобалізації на американських умовах технологічного лідерства. Але

такий шлях сьогодні виглядає хибним, тому що не відповідає національній ідентичності і виглядає як рух у бік фундаментальної невизначеності існування американської політичної нації. Тим більше, що цей шлях вже фактично "занятий" авторитарною ідентичністю глобалізованого Китаю.

Таким чином, перед Сполученими Штатами постає фундаментальна проблема вибору між американською ідентичністю і американською глобалізацією. Рішення цієї проблеми сьогодні не спостерігається. Сьогоднішні спроби руху в бік державно-соціалістичної моделі ілюструють розгубленість американських еліт і не можуть розглядатися навіть як ситуативно-паліативне рішення. Але й рішення щодо обрання моделі стратегічного вичікування лише відкладає проблему національного вибору без будь-яких гарантій поліпшення його умов у майбутньому.

Перспективність китайської моделі для світу викликає багато сумнівів передусім у частині механізму соціальних кредитних рейтингів як сучасної реінкарнації ідей Платона щодо ідеальної (тоталітарної) держави. Але Китай і не претендує на її універсальність, виходячи з прагматичних міркувань її сьогоднішньої корисності саме для себе та максимальної конкурентної віддачі від історичної ментальності китайської нації. Водночас відсутність життєвої необхідності тотальної переваги над геополітичними конкурентами дає можливість більш-менш раціонального вибору напрямів технологічного розвитку, де Китай має чи буде мати реальні досягнення і переваги. Китай є світовим лідером у сфері квантового зв'язку, у розробці технологій 6-G, у створенні національної мережі високошвидкісних залізничних сполучень. Вже це одне прирікає модель керованого хаосу на перехід до падаючого відрізка кривої граничної корисності, що ми й спостерігаємо сьогодні.

Таким чином, переваги глобалізації для більшості її учасників на сьогоднішній день не досягаються – через хаотичний перерозподіл глобальної влади та ресурсів з невизначеними наслідками та глибокими конфліктами. До речі, форсована екологізація, як це не парадоксально звучить, може теж вести до зростання глобальної ентропії.

Завдання знайти баланс між соціально-економічною ідентичністю та глобальним розвитком може бути вирішено на інших шляхах, коли критерій подальшого збалансованого розвитку досягаєть-

ся завдяки локалізації ресурсів та інститутів. Саме за цих умов інтегруючий потенціал ціннісно-інституційних механізмів глобальної системи та її локальних утворень відповідатиме потужності джерел невизначеності та ризиків.

По-перше, це досягається за рахунок оптимального перебору альтернатив розвитку, по-друге, завдяки інституту "права голосу" основних носіїв ідентичності у виборі варіантів. Хоча правило "один суб'єкт – один голос" тут діє далеко не завжди, але спроби штучно обмежити фундаментальну альтернативність розвитку, яка найбільш близько стикається з соціально-економічною невизначеністю, дуже швидко заводять траєкторію цивілізаційного руху у глухий кут втрати соціальних сенсів та жорстких конфліктів. Локальність виглядає як природно-історичний спосіб існування різноманітних ціннісно-інституційних систем розподілу та використання ресурсів і технологій за умови збереження та поглиблення глобального обміну.

Термодинамічний сенс локалізації полягає у двох важливих ефектах: по-перше, це зниження ентропії занадто складної глобальної економіки (і тому схильної до хаосу) через перетворення загальної невизначеності у сукупність часткових ризиків локальних суб'єктів; по-друге, це можливість глобальної системи адаптивно змінювати досягнутий рівень глобальної рівноваги/нерівноваги через адаптивні дії локальних суб'єктів. Прикладом можуть слугувати досить оперативні зміни частки зовнішнього ринку у ВВП Китаю за рахунок регулювання частки внутрішнього ринку.

Критерії ефективної смарт-локалізації глобального розвитку лежать на боці загального рівня ентропії: якщо витримується умова $\Delta Q \leq 0$, де ΔQ – приріст соціально-економічної ентропії, то локалізація є прийнятною.

Інституційними інструментами розумної локалізації глобального розвитку можуть стати:

- відновлення та концептуальне переформування принципів національного суверенітету відповідно до нових реалій глобальної взаємозалежності, інформаційних технологій та посилення соціальної невизначеності;
- інституційне забезпечення належної місткості внутрішнього ринку, що підпорядковується завданням підтримання національного суверенітету та внутрішньої соціальної стабільності;

- незалежна грошово-кредитна політика, що підпорядковується завданням забезпечення належного захисту національного виробництва та внутрішнього ринку;
- контроль боргового навантаження на національну економіку як спосіб зниження негативної зовнішньої залежності;
- модернізація принципів СОТ з урахуванням нових можливостей та нових ризиків, що обумовлені локалізацією глобальних процесів.

До таких ризиків локалізації глобального розвитку слід віднести фрагментацію єдиного технологічного, ринкового та інституційного простору; втрату переваг глобальної спеціалізації та кооперації, зниження рівня рівноваги; можливість накопичення розривів та диспропорцій у світовій економіці, що може супроводжуватися глобальною тінізацією та масовим виникненням арбітражних ситуацій, посиленням ролі спекулятивного й корупційного факторів; зниження довіри до неприйнятних рівнів, посилення автаркічних та авторитарних тенденцій; стихійне розповсюдження протекціоністських практик.

У таких умовах слід розглядати варіанти повернення до менш амбіційного регулювання з боку СОТ умов міжнародної торгівлі – на кшталт багатосторонніх раундів переговорів у рамках ГАТТ², зі збереженням дійсно життєздатних умов та механізмів. Той низький рівень довіри, який сьогодні фактично існує у світовій торгівлі, призводить до масових виключень з принципу найбільшого сприяння, системних порушень умов вільної торгівлі дедалі ширшим колом учасників.

Висновки

Глобалізація, навіть за недосконалих умов та механізмів, уже сьогодні призвела до відчутного зниження таких вад сучасної цивілізації, як дитяча смертність, голод, схильність до тоталітарних практик в країнах, що розвиваються. Однак за все доводиться платити. Одним із найбільш небажаних наслідків глобалізації є монополізація її технологічних переваг та досягнень у невеликій кількості країн. Проявом такої монополізації є модель так званого "керованого хаосу", яка спрямована на експорт ризиків та невизначеності у менш розвинені країни. Така модель не може бути довгостроково

² ГАТТ – General Agreement on Tariffs and Trade, ГАТТ, ГАТТ міжнародна угода щодо взаємного зниження тарифів, імпорتنих квот та субсидій шляхом переговорів. Діяла з 1947 по 1994 роки.

ефективною, тому що провокує зростання загальної невизначеності глобального розвитку через посилення конфліктності. Глобальна система об'єктивно "зацікавлена" у розподілі вигід та ризиків глобалізації, що є природним способом зниження невизначеності. Система з розподіленими ризиками є більш стійкою, хоча й темпи глобалізації у цьому разі можуть бути не такими високими.

Бажана гетерогенність глобальної системи досягається на шляхах оптимальної локалізації. Підставою такої локалізації служить визнання позитивного сенсу чиннику ідентичності, який породжує різні оцінки ризиків, різні часові горизонти прийняття рішень та різні критерії ефективності участі у глобалізації. Внаслідок цього у глобальної системи з'являється вибір варіантів реакції на виклики з боку невизначеності та загроз. Глобалізація як уніфікація та стандартизація є більш ризикованим шляхом, тому що обмежує варіативність і не дає можливості використовувати методи оцінки альтернативної вартості.

Інституційними інструментами локалізації глобального розвитку є національний суверенітет як інституційно визнаний спосіб дій держави на підставах первинності національного інтересу, що покладений в основу національної стратегії; інституційний захист національного виробника з використання методів та інструментів "економіки пропозиції" – через підтримку системи національної освіти та науки, державного заохочування високотехнологічних виробництв та робочих місць, всіякого розширення місткості внутрішнього ринку; інституційний захист незалежної грошово-кредитної політики та використання її можливостей для досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку.

Для України вибір стратегії локалізації як практичного привлacenня глобальних можливостей та досягнень означає обмеження впливу зовнішніх конкурентів і кредиторів на формування цілей та вибір інструментів політики держави, активну промислову політику та більш ефективний захист соціально незахищених груп населення як елемент стимулювання споживчого попиту, що орієнтований на національного виробника. Презумпція доброзичливості зовнішніх кредиторів повинна бути змінена на принцип "розумної залежності", яка не може перевищувати роль чинника національного інтересу у прийнятті стратегічних рішень.

Література

1. Аджемоглу Д., Робинсон Дж.А. (2015). Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. Москва: АСТ. 695 с.
2. Арендт Х. (2000). *Vita activa, или О деятельной жизни*. Санкт-Петербург: Алтейя. 437с.
3. Выготский Л. С. (1984). *Собрание сочинений: в 6 т. Т. 1*. Москва: Педагогика. 488 с.
4. Гегель Г. (1971). *Наука логики. Т. 2*. Москва: Мысль. 248 с.
5. Гегель Г. В. (2009). *Философия права*. Москва: Мир книги. 464 с.
6. Геєць В. М. (ред.). (2008). *Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія: у 2 ч. Ч. 1*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т.
7. Гриценко А.А. (2014). *Институциональная политическая экономия: предмет, методология, содержание*. Saarbrucken / Германия: LAP LAMBERT Academic Publishing. 516 с.
8. Хантингтон С. (2004). *Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности*. Москва: Транзиткнига. 635 с.
9. Яременко О. Л. (2019). Дихотомія ідентичності та ефективності у контексті формування цифрових компетенцій населення. В кн. *Соціально-класові трансформації і формування нової якості освіти як складові реконструктивного розвитку економіки України* / за ред. Гейця В. М., Гриценка А. А. 388 с.
10. Яременко О.Л. (2017). Глобальні дисбаланси та новий протекціонізм: інституційна гіпотеза. *Економіка України*. № 5–6. С. 106–122.
11. Ясперс К. (1991). *Смысл и назначение истории*. Москва: Политиздат. 527 с.
12. Arora S., Barak B., (2009). *Computational Complexity. A Modern Approach*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804090>
13. Bandt O. de , Bricongne J.-Ch., Fontagné L. (23 February, 2021). Globalisation and uncertainty. *Eco Notepad*. URL: <https://blocnotesdeleco.banque-france.fr/en/blog-entry/globalisation-and-uncertainty>
14. Campbell J. L. and Hall J. A. (Nov., 2009). National Identity and the Political Economy of Small States. *Review of International Political Economy*. Vol. 16, No. 4, Words (and Images) Can Hurt You in the World Economy, pp. 547-572 (26 pages). Published By: Taylor & Francis, Ltd. <https://doi.org/10.1080/09692290802620378>
15. Knight, F. (1921). *Risk, Uncertainty, and Profit*. Boston and New York, Houghton Mifflin Co., The Riverside Press.
16. Mills M., Blossfeld H.-P. (April 1-3, 2004). *Becoming an adult in uncertain times: A 14-country comparison of the Losers of Globalization*. URL: <https://paa2004.princeton.edu/papers/40225/>

17. Rodrik D. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. W.W. Norton & Company, 2011. 288 pages. <https://doi.org/10.1355/ae28-3k>

18. Rustin M., Massey D. (December, 2014). Rethinking the neoliberal world order. Soundings. Pp. 116–135. <https://doi.org/10.3898/136266215814379709>

19. Perel E. (16th July, 2020) What is the identity economy and what does it mean for employers? URL: <https://us.salaryfinance.com/uk/blog/what-is-the-identity-economy/>

Надходження до редакції 12 липня 2021

Прорецензовано 29 липня 2021

Підписано до друку 17 грудня 2021 р.

References

1. Acemoglu, D., Robinson, J. (2015). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty. Moscow: AST [in Russian].

2. Arendt, H. (2000). Vita Activa, or about an active life. St. Petersburg: Alteija [in Russian].

3. Vygotsky, L. S. (1984). Collected works: in 6 volumes. Vol. 1. Moscow: Pedagogika [in Russian].

4. Hegel, G. W. (1971). Science of logic. T. 2. Moscow: Mysl [in Russian].

5. Hegel, G. W. (2009). Elements of the Philosophy of Right. Moscow: Mir knigi [in Russian].

6. Heyets, V. M. (ed.) (2008). Priorities of national economic development in the context of globalization challenges: in 2 parts. Part 1. Kyiv: Kyiv national university of trade and economics [in Ukrainian].

7. Hrytsenko, A. A. (2014). Institutional political economy: subject, methodology, content. Saarbrücken / Germany. LAP LAMBERT Academic Publishing.

8. Huntington, S. Ph. (2004). Who Are We? The Challenges to America's National Identity. Moscow: Tranzitkniga [in Russian].

9. Yaremenko, O. L. (2019). The dichotomy of identity and efficiency in the context of the formation of digital competencies of the population. *In: Socio-class transformations and the formation of a new quality of education as components of the reconstructive development of the economy of Ukraine* / ed. Heyets, V. M., Hrytsenko, A. A. [in Ukrainian].

10. Yaremenko, O. L. (2017). Global imbalances and new protectionism: an institutional hypothesis. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5-6, 106-122 [in Ukrainian].

11. Jaspers, K. T. (1991). The Origin and Goal of History. Moscow: Politizdat [in Russian].

12. Arora, S., Barak, B. (2009). Computational Complexity. A Modern Approach. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804090>

13. Bandt, O. de, Bricongne, J.-Ch., Fontagné, L. (23 February, 2021). Globalisation and uncertainty. *Eco Notepad*. URL: <https://blocnotesdeleco.banque-france.fr/en/blog-entry/globalisation-and-uncertainty>
14. Campbell, J. L. and Hall, J. A. (Nov., 2009). National Identity and the Political Economy of Small States. *Review of International Political Economy*, 16, 4, Words (and Images) Can Hurt You in the World Economy, 547-572. Published By: Taylor & Francis, Ltd. <https://doi.org/10.1080/09692290802620378>
15. Knight, F. (1921). Risk, Uncertainty, and Profit. Boston and New York, Houghton Mifflin Co., The Riverside Press.
16. Mills, M., Blossfeld, H.-P. (April 1-3, 2004). Becoming an adult in uncertain times: A 14-country comparison of the Losers of Globalization. URL: <https://paa2004.princeton.edu/papers/40225/>
17. Rodrik, D. (2011). The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. W.W. Norton & Company. <https://doi.org/10.1355/ae28-3k>
18. Rustin, M., Massey, D. (December, 2014). Rethinking the neoliberal world order: How neoliberalism disorganises the world. *Soundings*. <https://doi.org/10.3898/136266215814379709>
19. Perel, E. (16th July, 2020). What is the identity economy and what does it mean for employers? URL: <https://us.salaryfinance.com/uk/blog/what-is-the-identity-economy/>

Received on July 12, 2021

Reviewed July 29, 2021

Signed for printing December 17, 2021